

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF ATTENTION IN CHILDREN WITH SPEECH IMPAIRMENTS

Maxmudova Madinaxon Sobirxonovna

Qo'qon davlat universiteti Maxsus pedagogika kafedrasida dotsenti, PhD

ORCID 0009-0007-1749-5379

E-mail: Xurshidmaxmudov63@gmail.com

Tel: +998911512727

Ummatova Aziza Abdulali qizi

Maxsus pedagogika (Logopediya) yo'zalishi magistranti

Abstract

This article discusses the features of the development of attention in children with speech impairments, the importance of attention in the child's cognitive activities and their organization, the low level of voluntary attention, difficulties in concentrating and distributing attention, difficulties in planning and controlling one's own activities, and difficulties in focusing attention on speech material.

Keywords: Speech therapy, attention, child with speech impairment, psychological learning, cognitive activity, instability, voluntary attention, corrective effect.

Introduction

NUTQIDA KAMCHILIGI BO'LGAN BOLALAR DIQQATINING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Qo'qon davlat universiteti

Maxsus pedagogika kafedrasida dotsenti, PhD

Maxmudova Madinaxon Sobirxonovna

ORCID 0009-0007-1749-5379

E-mail: Xurshidmaxmudov63@gmail.com

Tel: +998911512727

Maxsus pedagogika (Logopediya) yo'zalishi magistranti

Ummatova Aziza Abdulali qizi

Annotatsiya

Ushbu maqolada nutqida kamchiligi bo'lgan bolalar diqqatining rivojlanish xususiyatlari, diqqat bolaning bilish faoliyatlarida va ularni tashkil etishdagi muhim omili ekanligi, ixtiyoriy diqqatning past darajasi, diqqatni jamlash va taqsimlashdagi qiyinchiliklar, o'z faoliyatini rejalashtirish va nazorat qilishdagi qiyinchiliklar hamda nutqiy materialga diqqatni to'plashdagi qiyinchiliklar xususida fikr yurilgan.

Kalit so'zlar. Logopediya, diqqat, nutq nuqsoni mavjud bola, psixologik o'rganish, bilish faoliyat, turg'unsizlik, ixtiyoriy diqqat, korreksion ta'sir.

Hozirgi vaqtda logopediyaning asosiy yo'nalishlaridan biri rivojlanishida kamchilikka ega bo'lgan bolalarni har tomonlama psixologik-pedagogik o'rganishdir. Ayniqsa, maktabgacha dlogopediyada ushbu yo'nalish juda dolzarb, chunki aynan shu yoshda birlamchi va ikkilamchi nuqsonlarni erta aniqlash va bartaraf etish korreksion ta'sir jarayonini faollashtirish imkonini beradi.

Psixologik xususiyatlarni o'rganishda ixtiyoriy diqqat bolaning bilish faoliyatlarida va ularni tashkil etishdagi muhim omil sifatida katta ahamiyatga ega. Diqqat- bu ongning ma'lum bir haqiqiy yoki hayolik obyektiga to'plash yo'naltirish bo'lib, bu individning sensor, intellektual yoki harakat faolligini oshirishni ko'zda tutadi. O'zining kelib chiqishi va vositalariga ko'ra diqqat ikkita asosiy turlarga ajratiladi : ixtiyoriy va ixtiyorsiz.

Л.С.Выготский predmetli faoliyatda va kattalar bilan faoliyati jarayonida doimiy nutqni egallashi ularda ixtiyoriy diqqatni o'zlashtirishlarini ko'rsatadi. Diqqatni genetik tushunish kaliti sifatida Л.С.Выготский uning ildizlarini bola shaxsida emas, uning tashqarisida ko'radi. Vigotskiyning fikricha, bolada ixtiyoriy diqqatni paydo bo'lishida kattalarning so'zli ko'rsatmasi haddan ziyod muhim rol o'ynaydi, chunki ma'lum bir obyektlarga qo'shimcha reflekslarni qaratish diqqatning belgi tizimlariga asosiy ta'sir ko'rsatadi.

Nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalar diqqatlari xususiyatlarini O.H.Усанова, Ю.Ф.Гаркуша va boshqalar o'rganishgan. Aniqlanishicha, nutqi to'liq rivojlanmagan bolalarda diqqat qator xususiyatlari bilan xarakterlanadi: turg'unsizligi, ixtiyoriy diqqat ko'rsatkichlarining anchagina pastligi, o'z faoliyatlarini rejalashtirishdagi qiyinchiliklar. Bolalar sharoitni taxlil qilishda,

muammoni hal etish usullari va vositlarini topishda diqqatini qiyinchilik bilan to'playdilar.

Turli modallikdagi qo'zg'atuvchilarga (ko'ruv va eshituv) bog'liq ravishda ixtiyoriy diqqatni turlicha namoyon bo'lishi aniqlangan: nutq nuqsonlariga ega bo'lgan bolalarda topshiriqni so'zli ko'rsatmalar orqali bajarishda diqqatni to'plash, ko'rgazmali topshiriqlarga qaraganda ancha qiyin kechadi. So'zli ko'rsatmali topshiriqlarni bajarishda rang, shakl, shakllarning joylashuvini farqlash bilan bog'liq ko'pgina qo'pol kamchiliklar kuzatiladi. NTR maktabgacha yoshdagi bolalarda faoliyat tempi ish jarayonida pasyadi. Nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalarda diqqatni nutq va amaliy jaryoniga taqsimlash qiyin, uddalab bo'lmaydigan vazifa hisoblanadi. Shu bilan birga ularda nutqiy reaksiyalar aniqlashtiruvchi va ta'kidlovchi xarakterda bo'lib, shu bilan bir vaqtda meyoriy nutq rivojlanishiga ega bolalar kabi ayni vaqtda bajarilayotgan ishga bog'liq bo'lmagan murakkab qo'shimcha ta'sirlar ham kuzatiladi.

Bolalarda diqqat kamchiliklari butun ish davomida kuzatiladi va u har doim ham ular tomonidan mustaqil aniqlanmaydi va tuzatilmaydi. Hatoliklar xarakteri va ularni vaqtga ko'ra taqsimlanishi sifat jihatidan meyordan farq qiladi.

Faoliyat bo'yicha barcha nazorat turlari (tayyorlov, joriy va keyingi) ko'pincha shakllanmagan yoki sezilarli buzilgan hisoblanadi, bunda ko'pincha tayyorlov va joriy nazorat (topshiriqni bajarish jarayonida) buziladi, bu topshiriqni shartini tushunmaslik bilan bog'liq. So'nggi nazorat (natijalarni nazorati), uning alohida elementlari asosan pedagogning qo'shimcha yordamidan keyin paydo bo'ladi: ko'rsatmani takrorlash, namunani ko'rsatish, aniq ko'rsatmalar va boshqalar talab etiladi.

Shubhasiz, nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalarda ixtiyoriy diqqatning buzilishi ko'pgina tadqiqotchilar tomonidan kuzatilgan (Р.А.Белова - Давид) bo'lib, bu toifa bolalarning butun psixik rivojlanishida to'liqsizlik va buzilishli xarakterga ega. Ba'zi olimlar ixtiyoriy diqqatning shakllanmaganligini bolalarning psixik faoliyatlarining ba'zi omillrini o'rganishda ko'radi. Р.В.Левина ixtiyoriy diqqatni buzilishini o'zi ajratgan nutq nuqsonlariga ega bo'lgan uch guruh bolalarning shu va faoliyatlarida kuzatadi. Ba'zi bilimlarni shakllanmaganligi va ayniqsa psixik faoliyatlarini mustaqil boshqara olmaslik В.Л. Ковшиков, К.А. Элконинлар fikricha, ko'pgina, nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalarda tafakkuri va natijalari ga ta'sir ko'rsatadi. С.Н. Шаховская alalik bolalarga tez charchash, diqqatning

turli xususiyatlarining rivojlanishini pastligi xosligini ko'rsatgan. Я.Ф. Собатович charchash, diqqatning turg'un-sizligi o'quv faoliyatida ma'lum tafakkur shakllarining etakchi emasligi va tezkorlikning yo'qligidan deb hisoblaydi. Boshqa olimlar tomonidan ixtiyoriy diqqatning buzilishi bu toifa bolalarning psixooorganik simptomatikasini tahlil qilish jarayonida o'rganiladi. Demak, Р.А.Белова - Давид nutqi har tomonlama to'liq rivojlanmagan bolalarni o'rganib, diqqatning turg'un-sizligi va ko'lamining torligi, faollik va maqsadga yo'nalganlikning yo'qligi, tez charchash barcha psixik faoliyatlar, shuningdek, nutqda ham mahsuldorlikning pastligining sabbi ekanligini aniqlagan. Г.В.Гуровец motor alaliyali bolalarni ikki guruhga (motor- premotor va motor markaziy) ajratib, bu ikkala guruhda ham faol diqqatning turg'un emasligini ko'rsatadi, birinchi guruhga tez charchash va ikkinchi guruhga tormozlanish turg'un-sizlik xosligini ko'rsatadi.

Shunga ko'ra turli nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalarda sog'lom bolalarga qaraganda sezilarli darajadagi diqqat buzilishlari kuzatiladi, deb aytish mumkin, ammo bu buzilishlar individual xususiyatlarga ko'ra belgilanadi.

Nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalarda ixtiyoriy diqqat xususiyatlarining sonli ko'rsatkichlari nutqi meyorda rivojlangan bolalarga qaraganda ancha past. Nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalardagi reproduktiv (meyorda- produktiv) faoliyat va faoliyat taktikasining pastligi xosdir. O'yin sharoitida topshiriqni bajarishda nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalar sog'lom bolalar kabi faoliyatning ancha mahsuldor taktikalarini qo'llashadi, bu ularning qobiliyatlarini ushbu sharoitda yuqori darajaga ko'tarilishidan dalolat beradi. Bolalar chalg'ishi xarakteridagi farqlar faoliyat tizimining shakllanganligi bilan bog'liq. Ixtiyoriy diqqatning buzilishi faoliyatni tashkil etishning muhim omili sifatida faoliyatning shakllanmasligiga yoki, sezilarli darajada buzilishiga olib keladi.

Bunda faoliyatning barcha bo'g'inlarida kamchiliklar kuzatiladi.

- a) ko'rsatma bolalar tomonidan noto'liq, uzuq- yuluq idrok etiladi; ularga diqqatlarini topshiriq sharti tahliliga qaratish va topshiriqni bajarishning usul va vositalarini topish haddan ziyod qiyin; ma'lumki, nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalar ko'rsatmaga aniqlik kiritish maqsadida nutqdan foydalanmaydilar;
- b) topshiriqlar bolalar tomonidan hatoliklar bilan bajariladi, hatoliklar xarakteri va ularni vaqt bo'yicha taqsimlanishi sifat jihatidan meyordan farq qiladi;

v) nazoratning barcha turlari (tayyorlov, joriy va keying) shakllanmagan yoki sezilarli darajada buzilgan hisoblanadi, bunda asosan tayyorlov va joriy nazorat turlari aziyat chekadi.

Nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalarda ixtiyoriy diqqatni shakllantirishning samarali yo'llaridan biri -uni faoliyat jarayonida bu toifa bolalardagi diqqat buzilishlari xususiyatlarini va boshqa oliy psixik funksiyalarining rivojlanganligiga bog'liq holda tizimli rivojlantirish hisoblanadi.

Nutqiy faoliyat – tizimli jarayon bo'lib, o'z ichiga verbal va noverbal komponentlarni oladi. Ularning birligi qator omillar, birinchi navbatda nutqiy singari, nutqiy bo'lmagan faoliyat turi va shakllari nutqiy kommunikatsiya vaziyati, amaliy yoki intellektual vazifalar xarakteri bilan belgilanadi.

Nutqiy dizontogenez sharoitida oliy psixik faoliyat va bolaning hissiy-irodaviy doirasi o'ziga xos tarzda kechadi. Nutqning etarlicha shakllanmaganligi va kognitiv funksiyalarning murakkab o'zaro ta'siri kuzatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Madinakhan, M., & Odinakhan, R. (2023). STAGES OF UPBRINGING AND DEVELOPMENT OF SPEECH-IMPAIRED CHILDREN IN THE FAMILY. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 16, 33-37.
2. Maxmudova, M., & Xasanova, I. (2023). DIZARTRIYA NUTQ BUZILISHI TOVUSHNING TALAFFUZ TOMONIDAN BUZILISHI SIFATIDA. Interpretation and researches, 1.
3. Madinakhan, M., & Iroda, K. (2023). SPECIFIC FEATURES OF DYSARTHRIA SPEECH DISORDER IN CHILDREN WITH SPEECH DEFICIENCY. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 16, 42-45.
4. Saule, Z., & Sobirxonovna, M. M. (2023). DISRUPTION OF SPEECH, WHICH IS NOT VISIBLE IN RETARDATION OF MENTAL DEVELOPMENT. Academia Science Repository, 4, 46-50.
5. Madinakhan, M. (2023). THE THEORETICAL SIGNIFICANCE OF THE DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE TUTOR OF A SPECIAL EDUCATIONAL INSTITUTION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(11), 353-356.

6. Shukhratovich, M. K. (2023). WAYS TO OVERCOME SPEECH DEFECTS IN THE EDUCATION OF PARALYZED CHILDREN. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(11), 348-352.
7. Xurshid, M. (2023). Maxsus yordamga muxtoj bolalar va o'smirlarni ijtimoiy reabilitatsiyasida oilaning roli. Confrencea, 12(12), 338-342.
8. Xurshid, M. (2023). Rivojlanishida nuqsoni mavjud bolalar oilalarida oilaviy munosabatlarning rivojlanishi davrlari. Confrencea, 12(12), 332-337.
9. Xurshid, M. (2023). Maxsus yordamga muxtoj bolalar oilalari bilan olib boriladigan psixoterapevtik ish. Confrencea, 12(12), 326-331.
10. Khurshid, M. (2023). Views Of Eastern Thinkers On The Education Of Children With Special Needs. JournalNX, 9(11), 210-215.